

Oponentský posudok vo vymenúvacom konaní za profesora

Uchádzač: doc. Mgr. Juraj Malíček, PhD., Ústav literárnej a umeleckej komunikácie,
Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Oponent: prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc., Pedagogická fakulta Univerzity Komenského
v Bratislave

Študijný odbor: Estetika

Formálne požiadavky na vymenovanie

Po preštudovaní spisu doc. J. Malíčka nevidím formálnu prekážku pre jeho vymenovanie za profesora v odbore Estetika. Jeho publikačná, vedecká aj pedagogická činnosť podľa predložených dokladov spĺňajú formálne a technické požiadavky na inauguráciu.

Pedagogická činnosť doc. Juraja Malíčka

Zoznam predmetov, ktoré J. Malíček učil a učí mi vyrazil dych. Iba pri povrchnom zrátaní mi vyšlo okolo pätnásť rôznych predmetov, väčšina z nich ešte vo verzii 1, 2 a pod., takže ak by sme každý rátali samostatne, je to viac ako tridsať predmetov. – Na prvý pohľad nesystematickosť, rozbiehavosť v učení, skákanie z témy na tému. Nie je to tak. Všetky predmety sú blízko k jadrú profesionálneho záujmu J. Malíčka, k populárnej kultúre. Ich množstvo a naoko pestrý záber učiteľa iba dokumentujú, že sa J. Malíček snaží zachytiť mnoho vrstiev predmetu svojho záujmu, že vníma komplexnosť populárnej kultúry.

Treba oceniť aj niečo iné, čo je pre jeho pedagogickú aj vedeckú činnosť charakteristické. V rozprytle predmetov možno nájsť zásadné teoretické predmety (Teória pop kultúry, Dejiny filmu a pod.), ako aj analýzy umelecko-historickej praxe a konkrétnych umeleckých diel (Interpretácia filmového diela, Poetika videohier), i aplikované predmety, ktoré vedú študentov ku kultúrnej praxi vo svete pop kultúry (Umelecká publicistika a pod.),

Svedčí to o fakte, že sa J. Malíček snaží u študentov rozvíja komplexné pochopenie populárnej kultúry i schopnosť pohybovať sa v nej.

Niekedy sa za dôležitý predpoklad funkcie profesora považuje hlboký ponor do problematiky a J. Malíček sa z tohto pohľadu možno zdá trochu rozbiehavý. Treba však

zdôrazniť, že v jeho prípade sa takéto akoby široké pôsobenie jednoznačne koncentruje na pochopenie populárnej kultúry.

Vedecká práca doc. Juraja Malička

Pri posudzovaní vedeckej práce, ktorá sa prejavuje v publikáciách J. Malička, mám ľahkú úlohu. Jeho produkciu sledujem už od čias jeho doktorandského štúdia a vidím cieľavedomé a stále hlbšie prenikanie do zvláštností a zákonitostí populárnej kultúry. S ohľadom na výsledky jeho práce mi nerobí ťažkosť napísať, že J. Maliček patrí k priekopníkom takého teoretického myslenia na Slovensku. S ohľadom na hĺbku a šírku prieniku do populárnej kultúry môžem vyjadriť, že ho považujem aj za hlavnú postavu tohto smerovania v slovenskej estetike a umenovede.

Cítim v jeho publikáciách dva míľniky. Prvým z nich je publikácia *Vademecum pop kultúry* z roku 2008. Už v čase jej publikovania som ju vnímal ako syntézu dovtedajších snáh J. Malička o teoretické pochopenie pop kultúry a o interpretáciu jej hodnôt. Je to neopakovateľná syntéza, pretože aj vo svojom formáte (neustále prechody z pop kultúrnej rétoriky do „vysokého“ analytického štýlu) aj vo svojom obsahu (charakteristika hlavných typov a foriem pop kultúry) vykazuje známky originálneho teoretika. Terminologický a výkladový slovník pop kultúry, ktoré sú dôležitou súčasťou publikácie, boli v tom čase unikátne v slovenskom kontexte (a mám pocit, že aj zostali ojedinelé). Knižka svedčí o tom, že J. Maliček bol už približne po desiatich rokoch svojho systematického záujmu o teóriu populárnej kultúry schopný syntézy, čo je len ďalším ukazovateľom systematickej a hĺbkovej snahy.

Za druhý míľnik považujem knižku *Rozkoš zdanía a poznania (Pop kultúra ako skúsenosť)*, ktorá vyšla najprv v r. 2016 v angličtine a v r. 2021 v slovenčine. To je už dôkladnejšia teoretická syntéza.

Vo *Vademecu pop kultúry* sa ešte J. Maliček držal veľmi blízko pri interpretácii konkrétnych diel, resp. konkrétnych kultúrno-historických podôb populárnej kultúry. Tam ako keby práve vykročil z interpretačnej praxe umenovedca a v publikácii zhrnul svoje skúsenosti aj zovšeobecnil svoje analýzy. V *Rozkoši zdanía* vystúpil o úroveň vyššie. Syntetický pohľad na populárnu kultúru nadobudol črty premysleného textu z estetiky, ktorý síce zohľadňuje množstvo interpretácii konkrétnych artefaktov (v pozadí i v rétorike autora ich silno cítiť) – ale pohybuje sa na vysokej úrovni všeobecnosti. J. Maliček tu tvorí systematickú teóriu populárnej kultúry. Na rozdiel od iných teoretikov, ktorí sa k nej približujú skôr

z antropologických hľadísk, J. Malíček ju buduje priamo z autopsie a z interpretácie konkrétnych artefaktov. Práve v tom sú jeho práce cenné. Nie je to iba pohľad teoretika, ktorý neosobne hľadá na predmet skúmania. Je to pohľad človeka, ktorý v takej kultúre žije a vie, že jej svet prináša hodnoty cenné pre osobné vnímanie a cítenie.

J. Malíček v mnohých svojich prácach vehementne obhajuje hodnoty populárnej kultúry a odmieta ju považovať za niečo menej hodnotné. Má určite na to osobné dôvody, lebo sám cíti, že ona ponúka hodnotné artefakty. Ale to by bolo málo, autopsia na vedecký prístup nestačí. J. Malíček zároveň ukazuje schopnosť reflektovať autopsiu, a svoje zážitky tak objektivizovať analýzami, argumentmi, analýzou dát.

V tomto smere vnímam hlavný prínos Malíčkovskej výskumnej teoretickej práce. V estetickej literatúre je viac sympatických a úspešných snáh o zdôvodnenie hodnoty populárnej kultúry. Niektorí teoretici ju zdôvodňujú tak, že využijú estetickú terminológiu, z ktorej sa „znesú“ do sveta každodennej kultúrnej prevádzky, aby ukázali, že hodnoty sa vyskytujú aj tam (za charakteristický model považujem uvažovanie napr. Richarda Shustermana či Pavla Zahrádku). Iní teoretici detailne poznajú a analyzujú túto každodennú prevádzku, a pretože v nej vidia i cítiť hlboké hodnoty, obrátia sa k estetickej terminológii, aby tieto hodnoty reflektovali a identifikovali (za charakteristický model považujem analýzy napr. Nicholasa Bourriauda či Sianne Ngai). Nie je to iba rozdiel deduktívneho a induktívneho prístupu, lebo všetci využívajú obidve metódy. Je to základné smerovanie teórie a základné odborné nastavenie vedca.

Texty J. Malíčka podľa mňa reprezentujú ten druhý pohyb, pohyb od detailnej analýzy pop kultúrnych artefaktov k estetickej terminológii. Hoci obidva prístupy majú svoje dôvody aj svoju racionalitu, v súčasnosti považujem za výhodnejší druhý spôsob. Argumentácia v prospech hodnoty pop kultúrnych artefaktov je totiž v druhom spôsobe uvažovania lepšie podložená, vychádza z hlbšieho a dôkladnejšieho poznania svojho predmetu.

Mám pocit, že v slovenskej estetike nemáme ďalšieho teoretika, ktorý by tak dlhodobo, tak systematicky a tak dôkladne zdôvodňoval nezmyselnosť delenia hodnôt v umení na tzv. vysoké a tzv. nízke hodnoty, teda na tzv. vysoké umenie (ktoré má reprezentovať hlavne umenie pre elity) a tzv. nízke umenie (ktoré má byť masové, populárne, niekedy „ľudové“, brakové a pod.). – Je to paradox. J. Malíček vyšiel z reflexie populárnych artefaktov, v ktorých nachádzal špičkové hodnoty, a preto nemohol prijať podobné delenie. Začal systematicky zdôvodňovať kvalitu hodnôt pop kultúrnych artefaktov – a na tom základe a vo svojich prácach predostrel presvedčivé argumenty k oveľa širšej problematike, argumenty o nezmyselnosti spomenutého delenia pre akékoľvek umenie.

Tento prechod od pop kultúry k celostnému chápaniu umenia je aj názov projektu KEGA, ktorý J. Malíček viedol: Pop kultúrne štúdiá ako platforma na revitalizáciu humanitných disciplín. K tomu niet čo dodať.

Tento posudok vyznieva jednoznačne pozitívne, lebo si nemyslím, že by posudku v rámci inaugurácie prináležalo zaoberať sa detailmi. A predsa si neodpustím dve pripomienky, lebo sa týkajú poslednej knižnej publikácie J. Malíčka. Ak sa v nej prezentuje snaha o systematickejšie teoretické spracovanie populárnej kultúry, tak by sa v nej niečo hodilo presnejšie pomenovať. Nepovažujem to iba za detail, myslím si, že stojí za úvahu:

Štvrtá kapitola knižky sa nazýva 'Čia skúsenosť' (Pop kultúra ako recepcia). Názov napovedá, že pop kultúra je vyjadrením niekoho skúseností. Podstatnú časť kapitoly tvoria úvahy o geekoch a nerdoch ako o hlavných recipientoch pop kultúry, aj ako o hlavných postavách pop kultúrnych artefaktov. Na niektorých miestach som si nebol istý, o ktorý z týchto dvoch pohľadov na konkrétnom mieste autorovi ide. Ak ide o geeka a nerda ako o hlavné postavy pop kultúry – pochybujem. Možno sa pohybujú v mainstreame pop kultúry, ale mimo nich sa tam pohybuje aj mnoho iných postáv, asi s rovnakou silou. Ak ide o nich ako o hlavných konzumentov – o tom pochybujem ešte viac. Ak sa pop kultúra stala v súčasnej západnej kultúre mainstreamom, tak ju určite konzumuje oveľa širší okruh percipientov.

Piata kapitola sa nazýva 'Čoho skúsenosť' (Pop kultúra ako ontológia) a rozoberá rôzne spôsoby bytia a existencie pop kultúrnych artefaktov. Autor jemne rozlišuje rôzne formy a verzie, v akých jestvujú a prejavujú sa percipientovi, poukazuje na rôzne hĺbky(?) jestvovania pop kultúrnych artefaktov.

V tomto prípade by som síce nazval kapitolu inak, povedzme Ontologický pohľad na pop kultúru, ale to nie je až také dôležité. Za dôležitejšie považujem popri rozlišovaní bytia a existencie aj rozlíšenie bytia a hodnoty, teda ontologického a axiologického prístupu k týmto artefaktom. Autor končí kapitolu vtipným odlíšením detského menu v McDonalde a jedla, pričom poukazuje na ich rozličné hodnoty. Aj na str. 90 uvádza príklady artefaktov, ktoré prežili skúšku času – a to nie je iba otázka ich existencie, ale ich hodnoty. Preto tu mám problém, lebo sa už ne bavíme o spôsobe existencie stravovacej jednotky u McDonalda, alebo o spôsobe existencie Pána prsteňov, ale o ich hodnote – bavíme sa o tom, akú úlohu zohráva ten balíček (či ten príbeh) v živote detí a ako ich deti vnímajú. Sme na axiologickej rovine, nie na ontologickej.

Takéto jemnejšie odlíšenie sa mi žiada hlavne preto, lebo J. Malíček celým svojím dielom zdôvodňuje kvalitu hodnoty pop kultúrnych artefaktov, čo mi je veľmi sympatické.

Neustále sa vracia k ich hodnotám, takže aj pri uvažovaní o spôsobe, akým existujú, by bolo vhodné odlišiť, kedy sú pre nás hodnotami a kedy „iba“ pragmaticky použiteľnými predmetmi. Od toho, kedy-ako-prečo sa stanú hodnotami, totiž závisí ich postavenie v každodennom živote súčasného človeka (nie iba v živote geeka a nerda), teda v podstate aj ich existencia. Nie je to problém vajca verzus sliepky (= hodnoty verzus bytie/existencia či bytie/existencia verzus hodnoty). Je to problém priorít, z ktorých nazeráme na tieto artefakty. V konečnom dôsledku tieto priority zrejme ovplyvňujú aj spôsoby bytia/existencie pop kultúrnych artefaktov. Ak nie sú pre človeka hodnotou (ak sú brakom, gýčom, odpadom...) nemení sa aj spôsob ich existencie? Ved', ako J. Malíček tvrdí na str. 95 tejto knižky, ich prítomnosť potom človek, pre ktorého sú brakom, nemôže odhaliť. Dodám, že pre takého človeka vlastne neexistujú. Ak považujem Harry Pottera za brak, tak ho vyradujem z poľa môjho záujmu, nezaraďujem ho do „povinného čítania“, nespomínam ho v rozhovoroch, nevenujem sa mu akademicky. História pozná mnoho prípadov umeleckých diel, ktoré sa stratili pre verejnosť, alebo sa znovu objavili práve kvôli tomu, ako sa menilo vnímanie ich hodnoty – a tieto artefakty pritom mohli stále visieť v galériách, ležať v knižniciach... Nezávisí existencia umeleckého diela (aj pop kultúrneho) artefaktu od jeho hodnoty?

To je problém, ktorý ďaleko presahuje možnosti jednej knižky o pop kultúre, takže nemožno žiadať, aby ho J. Malíček vyriešil. Len mi chýbalo presnejšie pomenovanie jedného z kľúčových problémov estetiky.

Účasť doc. Juraja Malíčka vo vedeckých projektoch

Výskumné projekty, ktorých sa J. Malíček zúčastnil (a bolo ich dosť), aj názvy jeho príspevkov na vedeckých konferenciách (a bolo ich ešte viac) ukazujú, že to, k čomu dospel, nie je práca izolovaného génia dumajúceho za stolom. Môže sa oprieť o rozsiahlu spoluprácu s kolegami a kolegynami v estetike, v umenovedách, v teórii masmédií, v pedagogike, v estetickej výchove a pod. Považujem takúto spoluprácu za nevyhnutnú pre kvalitný výskum a je to pre mňa aj jedno z kritérií, ktoré by mal profesor na vysokej škole spĺňať.

Výsledky svojej práce z týchto projektov J. Malíček dostatočne publikoval a sú na Slovensku dostatočne známe, netreba sa im na tomto mieste podrobnejšie venovať.

Záver

Pre menovanie niekoho za vysokoškolského profesora je podľa mňa dôležité, či dlhodobo preukazuje originálny vedecký vklad do svojho odboru, či svoje poznatky dlhodobo odovzdáva študentom a či spolupracuje s vedeckou komunitou. To všetko u J. Malíčka dlhodobo sledujem. Preto môžem tvrdiť, že J. Malíček spĺňa požiadavky menovania za vysokoškolského profesora. Odporúčam teda – po úspešnom inauguračnom konaní – udeliť mu titul profesora v odbore estetika.

17. 12. 2021

Prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc.